

7002

۵۹۹

۱

۷۷۶

نارنجستان



WWW.KETAB.IR

سرشناسه: شاهد، رئیس اعظم، ۱۹۷۷-م.
عنوان و نام پدیدآور: قرآن پژوهی در شبه قاره هند / مؤلف: اعظم شاهد.
مشخصات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۴۴۰ق. = ۱۳۹۷.
مرجع تولید: پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی
مشخصات ظاهری: ۶۷۸ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۴۵۴-۶
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: قرآن -- تحقیق -- آسیای جنوبی
موضوع: Qur'an -- Research -- South Asia
موضوع: آسیای جنوبی
موضوع: South Asia
شناسه افزوده: جامعه المصطفی العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی
شناسه افزوده: Almustafa International University Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ق ۲۳ش/۳/۶۵۸
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵
شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۱۱۳۸۵

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

قرآن پژوهی در شبه قاره هند
مؤلف: رئیس اعظم شاهد
چاپ اول: ۱۳۹۷ش / ۱۴۴۰ق
ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی
● چاپ: نارتجستان ● قیمت: ۶۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰ نسخه

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸؛
تلفن: ۹۸۲۵۳۷۸۳۶۱۳۴+ تلفکس: (داخلی ۱۰۵)/۰۲۵۳۷۸۳۹۳۰۵
◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵. ۳۲۱۳۳۱۰۶

<http://buy-pub.miu.ac.ir>

@pub_almostafa

پاسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

■ ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
■ ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

■ مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریکندی
■ مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
■ ناظر فنی: محمدباقر شکری

قرآن پژوهی در شبه قاره هند

رئیس اعظم شاهد

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی ره و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعه المصطفی ص العالمیه» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تالیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی ص

پیش‌گفتار

پژوهش در زمینه قرآن و حدیث، از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی (ره) جان تازه‌ای گرفت و توجه خاص حضرت امام خامنه‌ای به قرآن و علوم قرآنی در مؤسسات و مراکز علمی در قالب کتاب، مقاله و دائرةالمعارف و راه‌اندازی نشریات علمی - پژوهشی و تخصصی، به‌ویژه در سال‌های اخیر، امری مهم و مبارک بوده است.

در این راستا، پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی (ص)، با راه‌اندازی گروه قرآن و حدیث در پژوهشکده علوم اسلامی، تا کنون آثار ارزشمندی را به جامعه اسلامی عرضه کرده است و به منظور شناسایی و شناساندن قرآن‌پژوهان، طرح «قرآن‌پژوهی در جهان معاصر» را تصویب نمود و در سه حوزه قرآن‌پژوهی در جهان عرب، قرآن‌پژوهی در جهان غرب و قرآن‌پژوهی در شبه‌قاره هند توسط پژوهشگران گروه قرآن و حدیث آغاز به کار کرد.

اثر حاضر که فاضل ارجمند و پژوهشگر همکار گروه قرآن و حدیث، جناب آقای دکتر رئیس اعظم شاهد، آن را به انجام رسانده، دفتر نخست پروژه «قرآن‌پژوهی معاصر در شبه‌قاره هند» است که در آن، تصویری از فعالیت‌های قرآن‌پژوهان سرزمین پهناور هند و کشور پاکستان ارائه شده و همچنین به برخی مکاتب تفسیری که بر اساس اختلافات مذهبی بین مسلمانان این دیار به وجود آمده، مانند مکتب بریلوی، قرآنیون و اهل حدیث پرداخته است. پژوهشکده علوم اسلامی، ضمن تقدیر از تلاش ایشان در تدوین این اثر برای معرفی و شناساندن قرآن‌پژوهان در سطح بین‌الملل و آشنایی فرهیختگان و دانش‌پژوهان عرصه

قرآنی، از عنایت ریاست محترم پژوهشگاه المصطفی ﷺ حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسین متقی، مدیر محترم گروه قرآن و حدیث و ارزیاب علمی اثر، حجت الاسلام والمسلمین دکتر مهدی رستم نژاد و همچنین از همکاری بخش های مختلف جامعه المصطفی ﷺ که امکان چاپ و نشر این پژوهش را در قالب کتاب فراهم کرده اند، تشکر و قدردانی می کند.

پژوهشکده علوم اسلامی

فهرست

۲۷.....	مقدمه
۳۳.....	۱. کلیات و مفاهیم
۳۳.....	تبیین مسئله
۳۴.....	پیشینه تحقیق
۳۵.....	روش تنظیم و گردآوری پژوهشنامه
۳۶.....	ضرورت و اهداف
۳۷.....	قلمرو تحقیق
۳۸.....	پیشنهادهای توصیه‌ها
۳۹.....	معنای قرآن پژوهی در لغت و اصطلاح
۴۱.....	سیمای قرآن پژوهان شبه قاره هند
۴۳.....	شبه قاره هند
۴۴.....	۱. بنگلادش
۴۵.....	۲. نپال
۴۶.....	۳. بوتان
۴۷.....	۴. مالدیو
۵۰.....	۵. سریلانکا
۵۴.....	۶. هند
۵۷.....	الف) زبان فارسی در هند
۵۷.....	ب) تاریخ

- ۵۸..... (ج) رسانه
- ۵۸..... (د) آموزش در هندوستان
- ۵۹..... (ه) هند، سرزمین هزار ادیان
- ۶۲..... ۷. پاکستان
- ۶۴..... (الف) موقعیت جغرافیایی
- ۶۵..... (ب) تقسیمات کشوری
- ۶۶..... (ج) جمعیت و مردم
- ۶۸..... (د) تاریخ سیاسی
- ۶۹..... (ه) قانون اساسی
- ۷۱..... (و) ویژگی های جمعیتی
- ۷۲..... (ز) معرفی برخی فرقه های مهم مذهبی اسلامی پاکستان
- ۷۲..... ۱. بریلویه
- ۷۶..... ۲. اهل حدیث
- ۷۸..... ۳. شیعه
- ۸۲..... ۴. دیوبندیه
- ۸۹..... ۲. قرآن پژوهی محدث شاه ولی الله دهلوی و فرزندان وی
- ۸۹..... نوشتار یکم: قرآن پژوهی شاه ولی الله محدث دهلوی
- ۹۰..... ۱. وضعیت فرهنگی و اجتماعی جهان اسلام در قرن دوازدهم
- ۹۱..... ۲. وضعیت فرهنگی، اجتماعی و تاریخی هند در زمان شاه ولی الله
- ۹۲..... ۳. زندگی نامه شاه ولی الله دهلوی
- ۹۳..... ۴. تربیت و تحصیلات
- ۹۴..... ۵. ازدواج
- ۹۵..... ۶. سفر علمی به دیار وحی
- ۹۵..... ۷. مدرسه دینی رحیمیه
- ۹۶..... ۸. شیوه تدریس
- ۹۷..... ۹. کوشش شاه ولی الله دهلوی در ترویج حدیث و تطبیق بین فقه و حدیث
- ۹۹..... ۱۰. آثار احادیثی شاه ولی الله

۹۹	۱۱. سیرت و تصوف
۱۰۱	۱۲. آثار مهم و معروف شاه ولی الله
۱۰۳	۱۳. آثار شاه ولی الله به زبان فارسی
۱۰۴	۱۴. باور شاه ولی الله درباره مجدد بودنش
۱۰۵	۱۵. اثربخیزی دانشمندان اصلاحگر از شخصیت وحدت بخش شاه ولی الله
۱۰۶	۱۶. شخصیت شاه ولی الله نزد عالمان اهل سنت
۱۰۸	۱۷. ترجمه قرآن کریم
۱۰۹	۱۸. روش و اصول ترجمه قرآن کریم
۱۱۴	۱۹. امتیازات این ترجمه از دیدگاه مترجم
۱۱۵	۲۰. برخی نمونه‌ها از ترجمه دهلوی
۱۱۵	الف) ترجمه آیه الكرسي
۱۱۶	ب) ترجمه آیه نور
۱۱۷	ج) ترجمه آیه ۱۷۷ سوره بقره
۱۱۷	د) ترجمه آیه ۲۰۰ سوره آل عمران
۱۱۷	۲۱. برخی نقاط قوت ترجمه دهلوی
۱۱۸	الف) رعایت دستور زبانی آیات در برگردان
۱۱۹	ب) ترجمه دقیق واژه‌ها
۱۲۱	۲۲. برخی نقاط ضعف ترجمه دهلوی
۱۲۳	۲۳. نشر، چاپ و ویرایش ترجمه شاه ولی الله در شبه قاره هند و عربستان
۱۲۵	۲۴. برخی دیدگاه‌های تفسیری شاه ولی الله دهلوی
۱۳۰	۲۵. برخی از شاگردان شاه ولی الله
۱۳۱	نوشتار دوم: قرآن پژوهی فرزندان شاه ولی الله: «شاه عبدالعزيز، شاه رفیع الدین و شاه عبدالقادر»
۱۳۱	۱. قرآن پژوهی شاه عبدالعزيز دهلوی
۱۳۱	الف) تولد، تحصیلات و استادان
۱۳۳	ب) فعالیت‌های علمی و اجتماعی
۱۳۵	ج) مبارزه با انگلیس و دار الحرب قرار دادن هند
۱۳۸	د) تألیفات

۱۴۰.....	ه) شاگردان
۱۴۱.....	و) شاه عبدالعزیز از نگاه علمای اهل سنت
۱۴۳.....	ز) تدریس و ترویج حدیث
۱۴۳.....	ح) تبلیغ و ترویج معارف قرآنی
۱۴۴.....	ط) معرفی تفسیر عزیزی یافتح/العزیز
۱۴۵.....	ی) روش تدریس و برخی نمونه های تفسیر عزیزی
۱۴۷.....	ک) وفات
۱۴۸.....	۲. قرآن پژوهی شاه رفیع الدین دهلوی
۱۴۸.....	الف) زندگی نامه
۱۴۹.....	ب) تحصیلات
۱۴۹.....	ج) بیعت
۱۴۹.....	د) شعر و شاعری
۱۵۰.....	ه) آثار و تألیفات
۱۵۱.....	و) معرفی ترجمه و تفسیر رفیعی
۱۵۱.....	ز) برخی نمونه های ترجمه رفیعی
۱۵۲.....	ح) برخی نقاط قوت و ضعف ترجمه رفیعی
۱۵۳.....	ط) وفات
۱۵۳.....	۳. قرآن پژوهی شاه عبدالقادر محدث دهلوی
۱۵۳.....	الف) زندگی نامه
۱۵۴.....	ب) معرفی ترجمه موضح قرآن
۱۵۹.....	ج) برخی نمونه های موضح قرآن
۱۶۰.....	د) وفات
۱۶۳.....	۳. قرآن پژوهی قاضی ثناء الله پانی پتی، صاحب تفسیر مظهری
۱۶۳.....	قاضی ثناء الله پانی پتی
۱۶۳.....	۱. تولد و تحصیلات
۱۶۴.....	۲. تدریس و شاگردان
۱۶۵.....	۳. تصوف و سیروسلوک

۴. فعالیتهای سیاسی و اجتماعی	۱۶۵
دانش‌های مورد نیاز برای تفسیر و ترجمه قرآن از نگاه قاضی ثناء الله	۱۶۶
۱. آثار و تألیفات	۱۶۸
۲. معرفی تفسیر مظهری	۱۷۰
۳. مبنای تفسیری قاضی ثناء الله	۱۷۲
۴. روش و گرایش تفسیر مظهری	۱۷۳
۵. برخی نمونه‌های تفسیر مظهری	۱۷۵
۴. قرآن پژوهی مولانا عبدالحق حقانی و مولانا اشرف علی تھانوی	۱۸۱
نوشتار یکم: قرآن پژوهی مولانا عبدالحق حقانی	۱۸۱
۱. تحصیلات و تألیفات	۱۸۱
۲. معرفی فتح المنان فی تفسیر القرآن	۱۸۱
۳. ویژگی‌های تفسیر حقانی	۱۸۳
۴. نقد برخی دیدگاه‌های سر سید احمد خان هندی	۱۸۶
الف) نبی	۱۸۶
ب) وحی یا الهام	۱۸۸
ج) جبرائیل و فرشتگان	۱۸۹
د) شیطان	۱۹۲
ه) جن	۱۹۳
و) جنت و دوزخ	۱۹۶
نوشتار دوم: قرآن پژوهی علامه اشرف علی تھانوی	۱۹۷
۱. تولد علامه اشرف علی تھانوی	۱۹۷
الف) دوران کودکی	۱۹۷
ب) تحصیلات	۱۹۷
ج) تدریس	۱۹۸
د) تألیفات	۱۹۹
۲. ارزیابی ترجمه تفسیری قرآن علامه تھانوی	۲۰۰
۳. ترجمه و تفسیر تھانوی	۲۰۱

۲۰۶	۴. ویژگی‌های تفسیر مولانا اشرف علی تھانوی
۲۰۸	۵. فعالیت‌های اصلاحی و تربیتی تھانوی
۲۰۹	۶. سیاست از نگاه علامه تھانوی
۲۱۰	۷. آثار قرآنی علامه تھانوی
۲۱۳	۵. قرآن پژوهی مولانا عبیدالله سندی
۲۱۳	تولد و تحصیلات
۲۱۳	پذیرش اسلام
۲۱۴	ارتباط با سلسله صوفیه قادریه
۲۱۵	تحصیلات در دارالعلوم دیوبند
۲۱۶	فعالیت تدریسی و تحقیقی در سند
۲۱۸	فعالیت سیاسی - اجتماعی و ضد استعماری
۲۱۹	فعالیت سیاسی در افغانستان
۲۲۰	از ترکیه به سرزمین وحی و آغاز دوباره فعالیت تدریسی
۲۲۱	از افغانستان به روسیه و ترکیه
۲۲۲	تألیف التمهید لتعرف آئمة التجديد
۲۲۳	اثربرداری مولانا سندی از افکار شاه ولی الله دهلوی
۲۲۵	تأسیس جمعیت خدام الحکمة و بیت الحکمة
۲۲۶	معرفی تفسیر الهام الرحمن فی تفسیر القرآن
۲۲۶	نمونه‌های تفسیری الهام الرحمن
۲۲۷	برخی افکار مولانا سندی در تفسیر الهام الرحمن
۲۲۷	زنده نبودن مسیح عیسی از نظر مولانا سندی
۲۳۰	دیدگاه وحدت ادیان نزد مولانا سندی
۲۳۰	معرفی تفسیر المقام المحمود
۲۳۱	ویژگی‌های تفسیری المقام المحمود
۲۳۲	برخی نمونه‌های تفسیری از المقام المحمود
۲۳۴	برخی اصول مهم مطالعه قرآن نزد مولانا سندی
۲۳۶	روش درست تعلیم قرآن از نظر مولانا سندی

۱. توکل ۲۳۷
۲. صبر ۲۳۸
۳. قصص قرآن ۲۳۹
- معرفی کتاب قرآنی شعور انقلاب ۲۴۰
- اسلوب تفسیری مولانا سندی ۲۴۲
- بازگشت به هندوستان ۲۴۵
- روزهای آخر زندگی و وفات ۲۴۷
- معرفی برخی شاگردان فکری مولانا سندی ۲۴۹
۱. مولانا احمد علی لاهوری (متوفی ۱۹۶۳ میلادی) ۲۴۹
۲. مولانا عبدالله لغاری ۲۵۰
۳. مولانا خواجه عبدالحی فاروقی ۲۵۰
۴. مولانا حفیظ الرحمن سیوهاروی ۲۵۲
۵. قاری محمد طیب ۲۵۳
۶. سعید احمد اکبر آبادی ۲۵۳
۷. مولانا بشیر احمد لدھیانوی ۲۵۳
۶. قرآن پژوهی مولانا حمیدالدین فراهی و همفکران وی ۲۵۷
- نوشتار یکم: قرآن پژوهی مولانا حمیدالدین فراهی ۲۵۷
۱. تولد و تحصیلات ۲۵۷
۲. تدریس ۲۵۷
۳. تألیفات قرآنی مولانا فراهی ۲۵۸
۴. مولانا فراهی از نگاه دانشمندان معاصر خود ۲۶۱
- الف) مولانا شبلی نعمانی ۲۶۱
- ب) مولانا سید سلیمان ندوی ۲۶۱
- ج) مولانا مودودی ۲۶۱
- د) مولانا عبدالحی لکهنوی ۲۶۱
- ه) مولانا عبدالماجد دریاآبادی ۲۶۲
۵. دیدگاه نظم قرآن ۲۶۲

۲۶۴	۶. نکات ضروری برای فهم قرآن از نظر مولانا فراهی
۲۶۴	الف) شأن نزول
۲۶۵	ب) منابع خبری تفسیر
۲۶۵	ج) منابع لسانی و زبانی تفسیر
۲۶۵	د) تفسیر کتب آسمانی به کمک یکدیگر
۲۶۶	ه) قطعی الدلالة بودن قرآن
۲۶۶	و) ترتیب و تناسب
۲۶۷	ز) برخورداری هر سوره از نظام مخصوص
۲۶۷	ح) ارتباط کتب آسمانی پیشین و قرآن درباره احکام و حقایق
۲۶۹	ط) محتوای سوره ها
۲۶۹	ی) مسائل اصولی آموزه های قرآن
۲۶۹	۷. معرفی تفسیر فراهی
۲۷۱	۸. افکار مولانا فراهی در تفسیر فراهی
۲۷۲	۹. نمونه هایی از دیدگاه های مولانا فراهی
۲۷۹	نوشتار دوم: قرآن پژوهی مولانا امین اصلاحی
۲۷۹	۱. تولد و تحصیلات
۲۸۰	۲. دیدگاه اصلاحی درباره نظم و انسجام در قرآن
۲۸۱	۳. نظم سه گانه از نگاه مولانا فراهی و اصلاحی
۲۸۶	۴. برخی افکار و دیدگاه های قرآنی مولانا اصلاحی
۲۹۱	نوشتار سوم: قرآن پژوهی جاوید احمد غامدی
۲۹۲	۱. تولد و تحصیلات
۲۹۲	۲. فعالیت های پژوهشی و تحقیقاتی غامدی
۲۹۳	۳. تألیفات
۲۹۳	۴. ماهنامه اشراق به زبان اردو
۲۹۳	۵. ماهنامه انگلیسی «renaissance»
۲۹۴	۶. اداره علم و تحقیق
۲۹۴	۷. برخی دیدگاه های جاوید احمد غامدی

۳۰۱.....	۷. قرآن پژوهی مولانا حسین علی مدنی و پیروان وی
۳۰۱.....	نوشتار یکم: قرآن پژوهی مولانا حسین علی
۳۰۱.....	۱. تولد، زندگی نامه و تحصیلات
۳۰۲.....	۲. شخصیت مولانا حسین علی از دیدگاه دیگر عالمان
۳۰۴.....	۳. تألیفات و آثار
۳۰۶.....	۴. اصول فهم قرآن نزد مولانا حسین علی
۳۰۷.....	۵. ویژگی های تفسیر
۳۱۱.....	۶. معرفی نمونه های تفسیری مولانا حسین علی
۳۲۰.....	۷. شاگردان مولانا حسین علی
۳۲۰.....	الف) مولانا غلام الله خان
۳۲۰.....	۱. زندگینامه
۳۲۳.....	۲. روش تفسیر جواهر القرآن
۳۲۴.....	۳. نمونه های تفسیری جواهر القرآن
۳۲۵.....	۴. حکمت تقدیم و تأخیر در قصه
۳۲۵.....	۵. قرائن صاحب جواهر القرآن
۳۲۶.....	۶. نظم آیات و سور از نگاه مولانا غلام الله خان
۳۲۸.....	ب) مولانا قاضی شمس الدین گجراتواله
۳۲۸.....	ج) مولانا محمد طاهر پنج پیری
۳۳۰.....	د) مولانا عبد الهادی
۳۳۱.....	ه) مولانا سید احمد حسین شاه سجاد بخاری
۳۳۱.....	و) مولانا سرفراز خان صفدر
۳۳۱.....	نوشتار دوم: قرآن پژوهی مولانا محمد حسین نیلوی
۳۳۱.....	۱. زندگینامه
۳۳۸.....	۲. شرایط مفسر از نگاه مولانا نیلوی
۳۴۱.....	۳. علوم ضروری برای مفسر از دیدگاه نیلوی
۳۴۲.....	۴. روش فهم قرآن از نگاه مولانا نیلوی
۳۴۳.....	۵. معرفی تفسیر فیض الجلیل فی تسهیل التنزیل مولانا نیلوی

۳۴۶	۶. روش تفسیر مولانا نیلوی
۳۴۹	۷. ویژگی ها و نمونه های ترجمه قرآن مولانا نیلوی
۳۵۶	۸. ویژگی ها و نمونه های تفسیری فیض الجلیل مولانا نیلوی
۳۶۵	۸. قرآن پژوهی در مکتب بریلویه
۳۶۵	زندگی نامه مولانا احمد رضا خان بریلوی
۳۶۶	آثار و تألیفات مولانا احمد رضا خان
۳۶۷	برخی اعتقادات مکتب بریلوی
۳۷۰	ترجمه و تفسیر قرآن از نگاه مکتب بریلویه
۳۷۱	شرایط تفسیر در مکتب بریلویه
۳۷۲	فرق ترجمه با تفسیر در مکتب بریلویه
۳۷۲	شرایط ضروری ترجمه نزد مکتب بریلویه
۳۷۳	معرفی کنزالایمان
۳۷۴	چند نمونه از ترجمه کنزالایمان
۳۷۹	آثار قرآنی مولانا احمد رضا خان بریلوی
۳۷۹	حاشیه های تفسیری بر کنزالایمان
۳۸۱	تفاسیر مکتب بریلوی و روش و گرایش های آنان
۳۸۱	۱. تفسیر نعیمی
۳۸۲	نمونه های تفسیری از تفسیر نعیمی
۳۸۴	۲. معرفی تفسیر الحسنات
۳۸۵	الف) نمونه های تفسیری آیات
۳۸۷	ب) روش تفسیری مولانا احمد قادری
۳۸۷	۳. معرفی تفسیر ضیاء القرآن
۳۸۸	الف) هدف از نگاشتن تفسیر ضیاء القرآن
۳۸۹	ب) گرایش تفسیری
۳۸۹	ج) روش تفسیری ضیاء القرآن
۳۹۳	۴. تفسیر البیان مولانا احمد سعید کاظمی
۳۹۴	۵. تبیان القرآن مولانا غلام رسول سعیدی

- الف) هدف از نگارش تفسیر ۳۹۴
- ب) منابع تبیان القرآن ۳۹۴
- ج) نمونه‌های تفسیری ۳۹۵
۶. ترجمه و تفسیر رفاعی ۳۹۶
- ویژگی‌های ترجمه و تفسیر رفاعی ۳۹۶
- الف) اصول ترجمه قرآن نزد سید رفاعی ۳۹۷
- ب) نمونه‌های ترجمه آیات قرآن سید رفاعی ۳۹۸
- ج) نمونه‌های تفسیری ۳۹۹
۹. قرآن پژوهی اهل حدیث در شبه قاره هند ۴۰۵
- مقدمه ۴۰۵
- نوشتار یکم: قرآن پژوهی نواب صدیق حسن خان ۴۰۶
۱. تولد و تحصیلات ۴۰۶
۲. معرفی تفسیر فتح البیان فی مقاصد القرآن ۴۰۷
۳. چند نمونه از تفسیر آیات ۴۰۸
۴. آثار مولانا صدیق حسن خان ۴۰۹
- فهرست برخی آثار معروف مولانا صدیق حسن خان ۴۱۰
- نوشتار دوم: قرآن پژوهی مولانا ثناء الله امرتسری (متوفی ۱۹۴۸ - ۱۸۶۸ میلادی) ۴۱۱
۱. تولد و تحصیلات ۴۱۲
۲. مناظره‌ها ۴۱۳
۳. فعالیت‌های اجتماعی ۴۱۴
۴. فهرست آثار مولانا ثناء الله امرتسری ۴۱۴
۵. فهرست آثار متفرقه ۴۱۴
۶. تألیفات علیه فرقه قادیانی و مناظرات ۴۱۵
۷. آثار قرآنی ۴۱۵
- الف) تفسیر القرآن بکلام الرحمن (به زبان عربی) ۴۱۵
- ب) تفسیر ثنائی مولانا ثناء الله امرتسری ۴۱۸
۱. روش و گرایش تفسیری ۴۱۹

۴۲۰	۲. نمونه های تفسیر ثنائی
۴۲۱	(ج) ترجمه قرآن به زبان اردو
۴۲۶	(د) بیان الفرقان علی علم البیان (به زبان عربی)
۴۲۶	(ه) تفسیر بالرأی
۴۲۶	(و) آیات متشابهات
۴۲۷	(ز) برهان التفاسیر بجواب سلطان التفاسیر
۴۲۷	(ح) تفسیر سوره یوسف
۴۲۷	نوشتار سوم: قرآن پژوهی مولانا وحید الزمان عمری مولتانی
۴۲۸	۱. اختلاف بزرگان درباره مذهب مولانا وحید الزمان
۴۲۸	۲. ناراضی بودن عالمان اهل حدیث
۴۳۱	۳. فهرست آثار مولانا وحید الزمان
۴۳۲	۴. معرفی ترجمه و تفسیر موضحة القرآن (تفسیر وحیدی)
۴۳۲	۵. روش تفسیری موضحة القرآن
۴۳۳	۶. نمونه های ترجمه آیات
۴۳۵	۷. فهرست عناوین مباحث تفسیری ترجمه موضحة القرآن
۴۳۶	نوشتار چهارم: قرآن پژوهی مولانا محمد ابراهیم جونا گری (متوفی ۱۳۶۰ قمری)
۴۳۷	۱. معرفی آثار و تألیفات
۴۳۸	۲. فهرست برخی آثار مولانا جونا گری
۴۳۹	۳. معرفی ترجمه و تفسیر محمدی
۴۳۹	۴. گرایش مترجم
۴۳۹	۵. نمونه های ترجمه آیات
۴۴۳	۶. دیدگاه برخی کارشناسان درباره ترجمه مولانا جونا گری
۴۴۷	۱۰. قرآن پژوهی «قرآنیون» شبه قاره هند
۴۴۷	مقدمه
۴۴۸	تاریخچه قرآن بسندگی
۴۴۹	اهل قرآن در برابر اهل حدیث در شبه قاره هند
۴۵۱	مراکز قرآنیون در شبه قاره هند

۴۵۳.....	روش اهل قرآن
۴۵۳.....	افکار اهل قرآن شبه قاره هند
۴۵۴.....	بدعت دانستن اذان از دیدگاه چکرالوی
۴۵۵.....	کاهش وعده ها و رکعات و سجده در نماز در نگاه مستری رمضان
۴۵۶.....	نبودن ناسخ و منسوخ در قرآن
۴۵۷.....	استخراج اصول برای مناسک دینی و تبیین آنها به وسیله عقل در نگاه جیراجپوری و پرویز
۴۵۸.....	تعیین جزئیات از اصول به عهده نظام ربوبی یا مرکز الملة
۴۵۹.....	وحيانی نبودن سنت
۴۶۱.....	معرفی برخی شخصیت های مهم قرآنیون شبه قاره هند
۴۶۲.....	معرفی قرآن پژوهان سرشناس اهل قرآن
۴۶۲.....	۱. عبدالله چکرالوی
۴۶۳.....	برخی افکار عبد الله چکرالوی
۴۶۴.....	۲. نیاز فتح پوری
۴۶۵.....	برخی افکار نیاز فتح پوری
۴۶۷.....	۳. علامه عنایت الله مشرقی
۴۶۹.....	۴. دکتر غلام جیلانی برق
۴۷۱.....	۵. حافظ اسلم جی راج پوری
۴۷۱.....	الف) دیدگاه حافظ اسلم درباره حدیث
۴۷۲.....	ب) نظام سوسیالیسم شوروی از نگاه حافظ اسلم
۴۷۳.....	۶. غلام احمد پرویز و اداره طلوع اسلام
۴۷۴.....	الف) برخی افکار غلام احمد پرویز
۴۷۶.....	ب) مراد از «الله و رسول» در آثار غلام احمد پرویز
۴۷۷.....	ج) ایمان به رسالت و رسول از نگاه پرویز
۴۷۹.....	د) ایمان به آخرت از نگاه پرویز
۴۸۰.....	ه) احکام و حقوق زنان از دیدگاه پرویز
۴۸۰.....	۱. حاکمیت مرد
۴۸۱.....	۲. اطاعت و فرمان برداری زن از شوهر

۳. سزا و مجازات زنان ناشزه توسط همسران ۴۸۲
۴. احکام نماز از دیدگاه پرویز ۴۸۳
۵. احکام روزه از نظر پرویز ۴۸۵
۶. زکات از نظر پرویز ۴۸۵
۷. قربانی کردن در عید الاضحی در دیدگاه پرویز ۴۸۷
۸. اطاعت والدین از نگاه پرویز ۴۸۸
۹. حکم تعدد زوجات از دیدگاه پرویز ۴۹۰
۱۰. اموال ماترک میت، قانون وراثت و وصیت از دیدگاه پرویز ۴۹۱
۱۱. ارث نوه یتیم در نگاه پرویز ۴۹۲
۱۲. عقد نکاح نابالغ از نگاه پرویز ۴۹۳
۱۳. حد فعل زنا نزد پرویز ۴۹۴
۱۴. برخی دیگر از دیدگاه‌های پرویز ۴۹۴
۱۵. فتوای انحراف پرویز از اسلام توسط عالمان اهل سنت ۴۹۵
۱۱. قرآن پژوهی سر سید احمد خان هندی، ذبتی نذیر احمد، و عبدالماجد دریابادی ۴۹۹
- نوشتار یکم: قرآن پژوهی سر سید احمد خان هندی ۴۹۹
۱. زندگینامه ۵۰۰
۲. آغاز فعالیت در عرصه تحقیق و پژوهش ۵۰۱
۳. عملکرد سر سید احمد در شورش ۱۸۵۷ میلادی ۵۰۱
۴. تأسیس دانشگاه علیگره و انتشار مجله «تهدیب الاخلاق» ۵۰۴
۵. وفات ۵۰۵
۶. تألیفات ۵۰۶
۷. معرفی تفسیر القرآن ۵۰۶
- الف) گرایش تفسیری ۵۰۸
- ب) تحریر فی اصول التفسیر ۵۰۹
۸. برخی افکار و دیدگاه‌های سر سید احمد خان ۵۱۲
- وحي از نگاه سر سید احمد خان ۵۱۳
۱. فرشته وحي ۵۱۳

۵۱۴	۲. نبود تفاوت بین عقل و وحی
۵۱۵	۳. نبود تفاوت میان مردم عادی و پیامبران
۵۱۵	۴. تلقی قوه نبوت به قوه ویژه طبیعی
۵۱۷	۵. اعجاز و معجزه
۵۲۳	۶. وجود ملائکه
۵۲۴	۷. شیطان
۵۲۴	۸. آخرت
۵۲۵	نوشته دوم: قرآن پژوهی مولوی حافظ دبتی نذیر احمد
۵۲۵	۱. زندگینامه
۵۲۷	۲. آثار و تألیفات
۵۲۸	۳. تألیفات درباره مولوی نذیر احمد
۵۳۰	۴. غرائب القرآن
۵۳۱	۵. مشخصات ظاهری ترجمه و تفسیر غرائب القرآن
۵۳۳	۶. فهرست موضوعات و عناوین غرائب القرآن و گرایش تفسیری مولوی نذیر احمد
۵۳۵	۷. نمونه های ترجمه و تفسیر غرائب القرآن
۵۳۷	۸. روش ارائه افکار و دیدگاه های قرآنی و نمونه های آنها
۵۴۰	نوشته سوم: قرآن پژوهی عبدالماجد دریابادی
۵۴۰	۱. مقدمه
۵۴۱	۲. زندگینامه عبدالماجد دریابادی
۵۴۱	۳. تحصیلات
۵۴۲	۴. استادان
۵۴۳	۵. فعالیت های فرهنگی - اجتماعی و تألیفات
۵۴۸	۶. تفسیر و ترجمه قرآن حکیم
۵۴۹	۷. منابع ترجمه و تفسیر مولانا دریابادی
۵۵۵	۱۲. قرآن پژوهی مولانا وحیدالدین خان
۵۵۶	مقدمه
۵۵۶	زندگینامه مولانا وحیدالدین خان

۵۵۹	تألیفات
۵۵۹	۱. فهرست کتاب های اردو
۵۶۰	۲. فهرست کتاب های عربی
۵۶۰	۳. فهرست کتاب های انگلیسی
۵۶۱	جایزه های ملی و بین المللی
۵۶۲	برخی باورها و دیدگاه های مولانا وحیدالدین خان
۵۶۳	۱. حقوق زنان
۵۶۳	۲. دیدگاه مولانا درباره شیعیان
۵۶۴	الف) عمل گرایی
۵۶۶	ب) دیدگاه ایشان درباره علامات قیامت و ظهور حضرت مهدی عج
۵۶۶	ج) مسیح موعود و مهدی زمان
۵۷۱	۳. رخدادهای عرفانی مولانا وحیدالدین خان
۵۷۲	۴. اصول فهم قرآن از نگاه مولانا وحیدالدین
۵۷۲	۵. نسخه آسان برای فهم قرآن از نظر وحیدالدین خان
۵۷۳	۶. نمونه هایی از ترجمه و تفسیر قرآن توسط مولانا وحیدالدین خان
۵۷۳	الف) آیه تبلیغ
۵۷۴	ب) تضاد در مطالب تفسیری
۵۷۶	ج) تفسیر تزکیه
۵۷۷	د) معنی رزق
۵۷۷	ه) معنی الکلم الطیب
۵۷۷	و) تفسیر مقام محمود
۵۸۱	۱۳. قرآن پژوهی مولانا ابوالکلام آزاد
۵۸۱	تولد
۵۸۲	تحصیلات، استادان و فعالیت ها
۵۸۶	آثار و تألیفات
۵۹۰	تأثیر زندگی سیاسی ابوالکلام آزاد در ترجمان القرآن
۵۹۴	نکات برجسته در ترجمان القرآن

نگرش‌های گوناگون در تفسیر قرآن	۵۹۶
نقد برخی دیدگاه‌های تفسیری ابوالکلام توسط عالمان هند	۶۰۰
جنبال در ترجمه انگلیسی ترجمان القرآن	۶۰۷
مبایدهای استدلال‌های قرآن از نگاه آزاد	۶۱۱
۱. تدبیر و تفکر	۶۱۲
۲. هدفمندی خلقت	۶۱۳
اصول تفسیر و ترجمه قرآن از نگاه مولانا آزاد	۶۱۴
۱. تمسک به فطرت و پرهیز از افتادن به دام وضع و صناعت	۶۱۴
۲. تقدم فهم سلف بر فهم خلف	۶۱۵
۳. دقت در روایات تفسیری	۶۱۵
۴. به‌کار نگرفتن منطق ارسطویی	۶۱۶
۵. دقت در استعمال اصطلاحات قرآنی	۶۱۶
۶. پرهیز از تفسیر به رأی	۶۱۶
۷. دوری از تقلید	۶۱۹
۸. ارجاع فروع به اصول	۶۲۰
۹. توجه به شرایط زمانی و مکانی	۶۲۰
۱۰. دقت در استفاده منابع و متون	۶۲۰
۱۱. شناخت لازم در لغت و ادبیات عرب	۶۲۱
۱۲. وابستگی نداشتن به علم جدید	۶۲۱
۱۳. عدم استفاده اسرائیلیات در قصص قرآنی	۶۲۱
نمونه‌های تفسیر و فهم قرآنی مولانا آزاد	۶۲۲
۱. وحی نبوی در نگاه آزاد	۶۲۳
۲. وحدت دین از دیدگاه آزاد	۶۲۴
۱۴. قرآن‌پژوهی مولانا سید علی ابوالحسن ندوی و سید سلیمان ندوی	۶۲۷
نوشتاریکم: قرآن‌پژوهی سید علی ندوی	۶۲۷
۱. تولد	۶۲۷
۲. تحصیلات حوزه و دانشگاه	۶۲۸

۶۲۹.....	۳. فعالیت تدریس.....
۶۳۰.....	۴. فعالیت تحقیقاتی و مطبوعاتی.....
۶۳۰.....	۵. نگارش متون درسی و تاریخ دعوت و اصلاح.....
۶۳۱.....	۶. آثار و تألیفات.....
۶۳۴.....	۷. فعالیت های سیاسی و اجتماعی.....
۶۳۴.....	۸. مسافرت ها و ارتباط با جهان اسلام.....
۶۳۶.....	۹. اختلاف نظر ابوالحسن ندوی با سید قطب و مودودی درباره حاکمیت.....
۶۳۷.....	۱۰. تقدیرنامه های از خدمات مولانا ندوی.....
۶۳۸.....	۱۱. فوتنی.....
۶۳۹.....	۱۲. شخصیت قرآنی مولانا ندوی از نظر دکتر یوسف قرضاوی.....
۶۳۹.....	۱۳. توصیه هایی اخلاقی مولانا ندوی از قرآن و احادیث.....
۶۴۲.....	۱۴. علاقه و وابستگی علامه ندوی به قرآن کریم.....
۶۴۳.....	الف) استادان قرآنی مولانا ندوی.....
۶۴۴.....	ب) دروس قرآنی مولانا ندوی.....
۶۴۵.....	ج) معرفی تألیفات قرآنی.....
۶۴۸.....	د) روش فهم و مطالعه قرآن از نگاه مولانا علی ندوی.....
۶۴۹.....	ه) توضیح اسلوب های قرآن.....
۶۵۱.....	و) تبیین مفردات قرآنی.....
۶۵۲.....	ز) تعیین معنا برای الفاظ قرآنی.....
۶۵۳.....	ح) آهنگ صوتی الفاظ قرآنی.....
۶۵۴.....	ط) نمونه های تفسیری.....
۶۵۵.....	ی) تألیفات درباره زندگی نامه و فعالیت های مولانا علی ندوی.....
۶۵۷.....	نوشتار دوم: قرآن پژوهی مولانا سید سلیمان ندوی.....
۶۵۷.....	۱. تولد و تحصیلات.....
۶۵۷.....	۲. اساتید در دارالعلوم.....
۶۵۸.....	۳. فعالیت های فرهنگی، اجتماعی و تدریس.....
۶۵۸.....	۴. مسافرت های خارج از هند.....
۶۵۹.....	۵. سیر و سلوک.....

۶. ریاست امور قضایی ۶۵۹

۷. مہاجرت بہ پاکستان و وفات ۶۶۰

۸. آثار و تالیفات ۶۶۰

۹. معرفی آثار قرآنی ۶۶۱

کتابنامہ ۶۶۵

WWW.KETAB.IR

مقدمه

حدود قرن پنجم پیش از میلاد مسیح، دو دین معروف «بودیسم» و «جین» را بودا و مهاویر^۱ در سرزمین متمدن سند و هند بنیان گذاشتند. بودا و مهاویر توانستند به سرعت میان همه طبقات و کاست‌های جامعه هند نفوذ کنند؛ زیرا هر دو از طبقه اشرافی بودند و راهبان مذهبی خود را از همه طبقه‌ها انتخاب می‌کردند و همین امر، گرایش طبقه‌های متعدد به این دو مذهب را تقویت کرد.^۲

سال‌های ۳۲۵ - ۳۲۷ ق م، اسکندر مقدونی به مناطق سند حمله کرد و حکومت‌های محلی را تحت فرمان خویش در آورد؛ اما طی مدتی کوتاهی در سال ۳۲۲ ق م، چاندر گپتا موریلاشکر اسکندر را بیرون راند و سلسله «گپتاها» را بنیان نهاد و حوزه «رود گنگ و جمنا» و کنار رود کابل و دره هیرمند را نیز فتح کرد. در قرن اول قبل از میلاد، «کوشانی‌ها» کابل را فتح کردند و واز آنجا شمال هند و بیشتر مناطق آسیای میانه را تحت فرمان خود در آوردند و ساختمان‌های عالی و مجلل را در شهر پشاور و تیکسلا بنا کردند و آیین بودا را ترویج نمودند.^۳

اهالی مناطق سند و جنوب هند، قرن‌ها پیش از ظهور اسلام، با سواحل جنوبی دریای عمان، اعراب و ساحل خلیج فارس روابط بازرگانی داشتند و در قرن هفتم میلادی، زمانی

۱. آرنولد توین بی، تاریخ تمدن، ص ۱۷۱.

۲. همان، ص ۱۷۲.

۳. ویل دورانت، تاریخ تمدن، ج ۱، ص ۵۱۶.

که اسلام در شبه جزیره عربستان ظهور کرد، همین روابط بازرگانی نقش مهمی در جهت آشنایی ساکنان ساحلی شبه قاره هند با اسلام داشت. جمعی از بازرگانان عرب در شهرهای ساحلی هند و سند اقامت گزیدند و مساجد و عبادتگاه‌هایی را برای خود ساختند و این باعث شد که مردم بومی نیز با این آیین جدید آشنا شوند و مسلمان گردند.^۱

اسلام در قرن نخست هجری (هفتم میلادی) با فتوحات مسلمانان، رسماً به سرزمین‌های غربی هند به صورت لشکرکشی‌های منظم در زمان حجاج بن یوسف ثقفی وارد شد. پیش از آن، در زمان خلیفه دوم تا خلافت عبدالملک بن مروان، چندین بار سپاه اسلام به حدود مکران و سند حمله بردند و در مواردی، برخی مناطق را به تصرف خود در آوردند؛ اما هیچ‌یک از این اقدامات، نتیجه قطعی به دنبال نداشت.^۲ بنابراین روایات تاریخی، حجاج، دامادش محمد بن قاسم را سال ۷۱۱ میلادی به فرماندهی بزرگ منصوب، و او را از طریق فارس و کرمان روانه سند کرد و از راه دریای نیز مهمات و نیرو را برایش فرستاد؛ و مسلمانان طی مدتی کمتر از یک سال، شهرهای بزرگ سند و بخشی از نواحی جنوب پنجاب تا شهر باستانی مولتان را که از مراکز مهم دینی و سیاسی هندوها بود، به تصرف خود در آوردند.

به هر حال، اسلام به هر کجای جهان وارد شد، همراه قرآن و تعلیمات و معارف این کتاب آسمانی بود و به همین دلیل است که این دین در اعماق وجود انسان‌ها تثبیت شده؛ و باعث رشد اسلام، همین کتاب آسمانی و الهی بوده است؛ و برای فهم و درک مطالب این صحیفه آسمانی، دانشمندان مفسر و قرآن‌پژوه تربیت شدند. از وقتی اسلام وارد شبه قاره هند این سرزمین زرخیز شد، همواره همراه کتاب خدا بوده است؛ و کنار آن، دانشمندان قرآن‌پژوه برجسته‌ای در همین سرزمین تربیت یافته‌اند.

با گذشت زمان، همواره جمعیت مسلمانان در شبه قاره هند رو به افزایش بوده است و بین مسلمانان، علاوه بر بحث اهل سنت و شیعه، در خود اهل سنت شبه قاره هند (به جزء

۱. شیخ محمد رفیق، تاریخ پاکستان و هند، ص ۲۰.

۲. محمد اکرم عارفی، شیعیان پاکستان، ص ۳۲ و ۳۳.

اهل حدیث که غیر مقلد هستند) با این که از نظر مذهبی و فقهی پیرو ابوحنیفه و از نظر کلامی پیرو مکتب ابومنصور ماتریدی اند، مذاهب و مکاتب مختلفی به وجود آمده است که در مناطق دیگر جهان اسلام، چنین فرقه‌هایی وجود ندارند. هریک از این فرقه‌های مذهبی و مکاتب کلامی در موضوعات علوم اسلامی، آثار و تألیفاتی دارند که دانشمندان و عالمان این موز و بوم به زبان‌های عربی، فارسی، سندی، هندی، بنگالی، گجراتی، پشتو، سرائیکی، پنجابی و... و از همه مهم‌تر، به زبان اردو نگاشته‌اند. کسانی از دانشمندان اسلامی این سرزمین به زبان عربی یا فارسی تألیفاتی داشتند و از این رو، بقیه دانشمندان جهان اسلام، به آسانی با افکار و دیدگاه‌های آنان آشنا شدند؛ اما آن دسته از دانشمندان مسلمان شبه‌قاره که به زبان اردو یا زبان‌های دیگر این سرزمین پهناور قلم‌فرسایی کردند، تا کنون در جهان اسلام ناشناخته مانده‌اند و این دسته، خیل کثیری از دانشمندان و عالمان اسلامی شبه‌قاره هند را تشکیل می‌دهند.

به گفته برخی، زبان اردو چهارمین یا پنجمین زبان است که در جهان تکلم می‌شود و به زبان‌های عربی و فارسی از نظر نگارش و واژگان مستعمل، خیلی نزدیک است؛ زیرا در زمان حکومت مسلمانان یعنی گورکانیان (مغول) در شبه‌قاره هند، فارسی، زبان علمی این دیار بوده است؛ تا این که شبه‌قاره هند به دست استعمار انگلیس اشغال شد؛ و حکومت مسلمانان در این سرزمین سقوط کرد؛ و بریتانیا در زمان اشغال، زبان اداری شبه‌قاره هند را از فارسی به انگلیسی تغییر داد و با پایان اشغال، شبه‌قاره هند به هند و پاکستان تجزیه شد و یکپارچگی مسلمانان شبه‌قاره هند به چهار دسته تقسیم گشت: یکی در پاکستان فعلی که زبان اردو، زبان ملی این کشور مسلمان است. دوم، کشور بنگلادش که زبان بنگالی زبان این کشور مسلمان است؛ و دسته سوم، خیل عظیم مسلمانان که در هند مانده‌اند و چهارم، منطقه سرسبز و مسلمان‌نشین کشمیر که تا کنون مورد نزاع بین هند و پاکستان است.

با همه فراز و نشیب‌ها، مسلمانان شبه‌قاره هند از بدو ورود اسلام تا کنون، همیشه به دین و کتاب آسمانی خود علاقه فراوان داشته‌اند؛ و از نشانه‌های آن، تعداد مدارس علمیه در این شبه‌قاره، به‌ویژه در کشور پاکستان است که نزدیک به هفده هزار و پانصد مدرسه علمیه

با سه میلیون طلبه می‌رسد. همچنین دانشمندان قرآن پژوه و مفسران گران قدر و بنامی که از این سرزمین برخاسته‌اند و تألیفات گران سنگ در تفسیر و علوم قرآن از خود به جا گذاشته‌اند. هم‌اکنون نیز دانشمندان برجسته‌ای، به صورت فردی و گروهی مشغول فعالیت‌های قرآنی هستند؛ و کم و بیش مؤسسات و مراکز قرآنی نیز وجود دارند. وجود مذاهب فقهی مانند شیعه، اهل سنت حنفی (دیوبندی و بریلوی) و اهل حدیث و مکاتب کلامی متنوع بین مسلمانان شبه قاره هند، بر قرآن پژوهان اثرگذار بوده است. به دلیل همین روش‌ها و گرایش‌های مختلف، با تسامح می‌توان گفت که مکاتب تفسیری متعدد در شبه قاره هند به وجود آمده؛ مانند مکتب تفسیری اهل حدیث، مکتب تفسیری بریلوی، مکتب اهل قرآن، مکتب تفسیری شیعه، صوفیه، دیوبندی و روشن فکran متأثر از علم تجربی و غرب مانند سر سید احمد خان هندی و...؛ اما با توجه به فاصله زبانی، چنان‌که اشاره شد، دیگر دانشمندان جهان اسلام مانند قرآن پژوهان عرب زبان به ویژه فارسی زبان، کمتر با فعالیت‌های قرآنی دانشمندان شبه قاره هند آشنایی داشته‌اند.

اگر این فعالیت‌های قرآنی یا دیدگاه‌ها در حوزه علوم قرآنی و تفسیری از دانشمندان قرآنی، در جهان عرب به صورت مکتوب یا به هر نحو دیگری ارائه شود، دانشمندان فارسی زبان به دلیل آشنا بودن با زبان عربی، بلافاصله از آن مطلع می‌گردند. از این رو، در پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ موضوعی با عنوان قرآن پژوهی در جهان معاصر در سه حوزه «قرآن پژوهی در جهان عرب، قرآن پژوهی در جهان غرب و قرآن پژوهی در شبه قاره هند» مطرح شد و بعد از مراحل تصویب گردید.

این توفیق الهی بود که ارائه گزارش تفصیلی علمی از قرآن پژوهی معاصر در شبه قاره هند، به بنده ناچیز واگذار شد. در ابتدا به دلیل کمبود منابع و مصادر تا مدتی کار به کندی پیش رفت؛ اما برای ادامه گزارش علمی و تهیه منابع، بنده به شهرهای کراچی، لاهور و مولتان پاکستان سفر کردم و برخی منابع را فراهم آوردم و برخی منابع را نیز به کمک دوستان از هند به دست آوردم و دفتر نخست این اثر یعنی قرآن پژوهی در شبه قاره هند، در چهارده فصل برای چاپ و نشر آماده شد که در آن، قرآن پژوهان معروف و برجسته سرزمین شبه قاره

هند و کسانی که مکتب تفسیری داشتند معرفی شدند. در این اثر، زندگی نامه قرآن پژوهان، مبانی تفسیری، روش ها و گرایش ها و آثار قرآنی آنان آورده شد.

عناوین فصول دفتر نخست، عبارت اند از: کلیات و مفاهیم، قرآن پژوهی شاه ولی الله دهلوی و شاگردانش، قرآن پژوهی مولانا قاضی ثن الله پانی پتی صاحب تفسیر مظہری، قرآن پژوهی مولانا عبدالحق حقانی و مولانا اشرف علی تھانوی، قرآن پژوهی مولانا عبیدالله سندی و شاگردانش، قرآن پژوهی مولانا حمیدالدین فراہی و همفکران وی مولانا امین حسن اصلاحی و جاوید احمد غامدی، قرآن پژوهی مولانا حسین علی مدنی از دیوبندہ گروہ مماتی و شاگردان و همفکران وی مانند مولانا محمد حسین نیلوی، قرآن پژوهی در مکتب بریلوی، قرآن پژوهی در مکتب اہل حدیث، قرآن پژوهان قرآنیون شبہ قارہ ہند، قرآن پژوهی سر سید احمد خان ہندی و همفکران وی مانند مولوی دبتی نذیر احمد و مولانا عبدالماجد دریابادی، قرآن پژوهی مولانا ابوالکلام آزاد، قرآن پژوهی مولانا وحیدالدین خان، قرآن پژوهی مولانا سید ابوالحسن ندوی و مولانا سید سلیمان ندوی معرفی شدہ است و ان شاء اللہ قرآن پژوهی مکتب شیعہ، قرآن پژوهی صوفیہ و قرآن پژوهی در مکتب دیوبندیہ «گروہ حیاتی» و قرآن پژوهان معروف و برجستہ مانند مولانا ابوالاعلی مودودی در دفتر دوم معرفی خواہد شد.

در پایان بر خود لازم می دانم از کسانی کہ بنده را برای تہیہ گزارش علمی این اثر بہ ہر نحوی یاری کردند، بہ ویژہ مسئولان محترم پژوهشگاہ بین المللی المصطفی ﷺ، از جملہ ریاست محترم سابق آن، آقایان حجت الاسلام والمسلمین دکتر رجایی و حجت الاسلام والمسلمین دکتر عباسی و مدیر سابق گروہ قرآن و حدیث، جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید مفید حسینی کوهساری کہ موضوع این طرح در زمان مسئولیت آنان مورد تصویب قرار گرفت و همچنین از ریاست محترم فعلی پژوهشگاہ بین المللی المصطفی ﷺ جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسین متقی و ریاست محترم پژوهشگاہ علوم اسلامی، استاد گرامی بنده حجت الاسلام والمسلمین دکتر عزالدین رضانژاد کہ راہنمایی های دلسوزانہ ایشان از ابتدای کار، ہموارہ راہگشای این جانب بودہ است و از استاد محترم ناظر علمی و مدیر گروہ قرآن حدیث، حجت الاسلام والمسلمین

دکتر رستم نژاد و همچنین کارشناس محترم پژوهشکده علوم اسلامی، حجت الاسلام آقای بخشاوند و جناب عموری، نهایت سپاس و تشکر را دارم که با توجه به طولانی شدن پروژه از نظر زمانی، فرصت را در اختیار بنده قرار دادند که دفتر نخست آن آماده نشر و چاپ شده است. از خوانندگان گرامی تقاضا دارم که برای تکمیل مطالب، رفع اشتباهات و نواقص این اثر، با پیشنهادهای سازنده بنده را یاری کنند.

رئیس اعظم شاهد